

(5) દ્રુત નોંધ લખો : (a) ડિજિટલ કેશ (b) વ્યવહારોની સલામતી અને સુરક્ષા

□ 1. ડિજિટલ કેશ :

- સાયબર સ્પેસ એટલે કે ઇન્ટરનેટના વિશ્વમાં માત્ર અસ્તિત્વ ધરાવતું એક પ્રકારનું ઇલેક્ટ્રોનિક ચલણ એટલે ડિજિટલ કેશ.
- આ પ્રકારના ચલણનું કોઈ ભૌતિક સ્વરૂપ કે અસ્તિત્વ હોતું નથી.

- આ પ્રકારની સગવડ બેંક ગ્રાહકના વાસ્તવિક ચલણને ઇલેક્ટ્રોનિક સ્વરૂપે વાપરવાની સેવા પૂરી પાડે છે.
- આ સગવડમાં ગ્રાહકે પોતાની જરૂરિયાત મુજબની ડિજિટલ કુશ જેટલાં વાસ્તવિક નાણાં બેંકને ચૂકવવા પડે છે.
- ત્યારપછી ઇ-ફેશનું ફોર્મ સંભાળતી બેંક ગ્રાહકને એક વિશિષ્ટ સોફ્ટવેર આપે છે. જેના આધારે ગ્રાહકના ખાતામાંથી ડિજિટલ કુશ પ્રાપ્ત કરી શકાય છે.

- ઓનલાઇન ખરીદી માટે આ ડિજિટલ ભંડોળનો ઉપયોગ કરી શકાય છે.
- 2. વ્યવહારોની સલામતી અને સુરક્ષા :
  - પરંપરાગત નાણાકીય વ્યવહારોની સરખામણીમાં ઓનલાઇન વ્યવહારોમાં અનેક પ્રકારનાં જોખમો રહેલાં છે.
  - આવાં જોખમોને કારણે વ્યવહાર કરતી વ્યક્તિઓને આર્થિક, પ્રતિષ્ઠા કે મનોવૈજ્ઞાનિક પ્રકારનું નુકસાન થઈ શકે છે.

- આ જોખમો ત્રણ પ્રકારનાં છે: (i) વ્યવહારનાં જોખમો,
(ii) માહિતીનાં જોખમો અને (iii) બૌદ્ધિક સંપત્તિ અને ગુપ્ત
માહિતીનાં જોખમો.
- આ જોખમોને કારણે ઇ-કોર્મર્સમાં સુરક્ષાની બાબત સૌથી વધુ
મહત્વની ગણાય છે, જે અંગેની બાબતો નીચે મુજબ છે :
  - ✓ (i) વ્યવહારનાં જોખમો સામે સલામતી :
- ઓનલાઇન વ્યવહારમાં કેટલાંડ જોખમો છે.

- જોવાં કે, ગ્રાહકે ઓર્ડર આપ્યો નથી તેવું વેચનાર જણાવે છે.
ગ્રાહક જણાવે કે પોતે ઓર્ડર આપ્યો નથી.
- માલ યોગ્ય સ્થળે પહોંચેલ નથી કે માલ યોગ્ય ગુણવત્તાવાળો
નથી વગેરે ફરિયાદો જોવા મળે છે.
- વ્યવહારના જોખમ નિવારવા માટે ખાતાની નોંધણી કરતી
વખતે યોગ્ય ઓળખ અને સરનામાની ચકાસણી કરવી
જોઈએ.

- ગ્રાહકે ખરીદી કરતાં સુસ્થાપિત વેચાણની વેબ સાઇટ પસંદ કરવી જોઈએ.
- ✓ (ii) માહિતીસંગ્રહનાં જોખમો સામે સલામતી :
- માહિતી સંબંધે અનેક જોખમો જોવા મળે છે. ખૂબ જ અગત્યની માહિતીની ચોરી કે બદલી શકાય, પછી ભલે તેનો હેતુ સ્વાર્થ કે માત્ર આનંદનો હોય.
- માહિતીના જોખમમાં મુખ્ય 'વાઇરસ' કે હેકિંગનું જોખમ છે.

- વાઇરસ એક જતનો કમ્પ્યુટર પ્રોગ્રામ છે, જે કમ્પ્યુટર સિસ્ટમમાં પોતાની નકલ પેદા કરે છે અને માહિતીને નુકસાન કરે છે.
- વાઇરસ સ્ક્રીન પર દખલ કરે છે, કમ્પ્યુટર કાર્ય અટકાવે છે, નિર્ધારિત માહિતીની ફાઇલને નુકસાન કરે છે કે સંપૂર્ણ સિસ્ટમને નુકસાન પહોંચાડી શકે છે.
- હન્કિંગમાં ખૂબ જ અગત્યની માહિતીની સ્વાથી હેતુઓ કે માત્ર આનંદના હેતુથી ચોરી કરવી કે બદલી નાખવી.

- ✓ (iii) બૌદ્ધિક સંપત્તિ અને ગુપ્તતાનાં જોખમો સામે સલામતી :
- ઇન્ટરનેટ ખુલ્લા મંચ જેવું છે. તેના પર કોઈ પ્રકારની માહિતી રજૂ થાય એટલે તે જાહેર થઈ જાય છે.
- ઓનલાઇન વ્યવહાર કરતી વખતે ઇ-મેઇલ, સરનામું, ફોન કે મોબાઇલ નંબર, બેંક ખાતાનો નંબર, પાસવર્ડ તેમજ ધંધાની ઘણી માહિતી આપવામાં આવે છે.
- આવી માહિતી ગુપ્ત રાખવી જરૂરી છે.

- નહિ તો તનો દુરૂપયોગ થવાની સંપૂર્ણપણે શક્યતા છે.
- બૌદ્ધિક સંપત્તિ અને ગુપ્તતાનાં જોખમ સામે સલામતી રાખવા સમયાંતરે ઉપભોક્તાએ પોતાનો પાસવડ બદલતા રહેવું જોઈએ.

પ્રશ્ન 5. નીચેના પ્રશ્નોના વિસ્તારપૂર્વક જવાબ આપો :

(1) ઇન્ટરનેટ પર માહિતીની શોધ કરવાની પ્રક્રિયાનાં સોપાનો સમજાવો.

- ઇન્ટરનેટ પર જરૂરી માહિતીની શોધ કરવાની પ્રક્રિયાનાં સોપાનો (તબક્કા) આ મુજબ દર્શાવી શકાય : 1. બ્રાઉઝરની પસંદગી, 2. સર્ચ એન્જિનની પસંદગી, 3. જરૂરી માહિતી સર્ચ બારમાં એન્ટર કરવી, 4. વેબ સાઇટ પસંદ કરવી અને 5. જરૂરી માહિતી પ્રાપ્ત કરવી.

□ ૧. બ્રાઉઝરની પસંદગી :

- દુનિયાભરના લાખો લોકો કમ્પ્યુટરો અને વેબ બ્રાઉઝર સોફ્ટવેરનો ઉપયોગ કરે છે.
- જેના દ્વારા ઇન્ટરનેટમાં દાખલ થઈ જરૂરી માહિતી સરળતાથી મેળવી શકાય છે.
- ઇન્ટરનેટ પર દાખલ થયા પણી તમારે કોઈ પણ ઇન્ટરનેટ બ્રાઉઝરની પસંદગી કરી તને ઘોલવું પડે છે.

- એ.ટી., Microsoft Internet Explorer, Apple Safari or Mozilla Firefox વગેરે.
  - ૨. સર્ચ એન્જિનની પસંદગી :
- જે-તે સર્ચ એન્જિનનું હોમ પેજ ખોલવા માટે બ્રાઉઝરમાં સર્ચ બાર પર સર્ચ એન્જિનની વેબ સાઇટનું નામ લખવું પડે છે. એ.ટી., www.google.co.in લખવાથી google સર્ચ એન્જિનનું Indiaનું હોમ પેજ ખુલશે.

- તે જ રીતે પાછું (yahoo) સર્વે એન્જિન મેળવવા તમે
<http://www.yahoo.com>નો ઉપયોગ કરી શકો છો.
- ૩. જરૂરી માહિતી સર્વે બારમાં એન્ટર કરવી :
- આ સર્વે એન્જિનના હોમ પેજના સર્વે બારમાં જે વિષય કે બાબતને લગતી માહિતીની જરૂર હોય તે માહિતી સર્વે ટેસ્ટ બોક્સમાં એન્ટર કરવી પડે છે. દા. ટ.. Books અંગેની માહિતી માટે Books ટાઇપ કરવું. Lion કે Tiger વિશેની માહિતી માટે Lion કે Tiger ટાઇપ કરવું.

□ 4. વેબ સાઇટ પસંદ કરવી :

- સર્વ એન્જિનના હોમ પેજના સર્વ બટનને ક્લિક કરવાથી Books, Lion કે Tiger અંગેની માહિતી દર્શાવતી વેબ સાઇટની યાદી ખૂલે છે.
- 5. જરૂરી માહિતી પ્રાપ્ત કરવી :
- Books, Lion કે Tiger જેને લગતી માહિતી મેળવવા માટે જે-તે વેબ સાઇટની યાદીમાંથી યોગ્ય વેબ સાઇટ પસંદ કરી ક્લિક કરવાથી જે-તે વેબ સાઇટ ખૂલે છે.

- આ વેબ સાઇટ ઉપર જે માહિતી મળી શકતી હશે તે માહિતી તમને સ્ક્રીન ઉપર જોવા મળશે.
- આ રીતે Books, Lion કે Tiger ને લગતી વિવિધ પ્રકારની ઇમેજિસ જોવી હોય, તો સ્ક્રીન ઉપર ક્લિક કરવાથી Books Lion કે Tiger ની વિવિધ ઇમેજિસ જોઈ શકાય છે.
- આમ, ઇન્ટરનેટ પર કોઈ પણ વિષય કે ક્ષેત્રને લગતી કોઈ પર જરૂરી માહિતી ટેક્સ્ટ / ઇમેજિસ કે વીડિયો જોવા સ્વરૂપે વિવિધ વેબ સાઇટ પરથી મળી શકે છે.

(2) ઇ-કોર્મર્સ સેવાઓનાં કાર્યક્ષેત્ર સમજવો.

- ઇ-કોર્મર્સમાં સંકળાયેલ પક્ષકારો અને તેમાં પૂરી પાડવામાં આવતી પ્રવૃત્તિઓ તથા સેવાઓના આધારે તેનું કાર્યક્ષેત્ર નીચે મુજબ દર્શાવી શકાય. તેને ઇ-કોર્મર્સની પદ્ધતિઓ કે ધંધાકીય મોડેલ તરીકે પણ ઓળખવામાં આવે છે.
- 1. ધંધાથી ગ્રાહક (B₂C-Business to Customer):
  - આ પરંપરાગત વેપારની પ્રત્યક્ષ વેચાણની પદ્ધતિ જેવી પ્રક્રિયા છે.

- તમાં એક છેડે વેપારી અને બીજે છેડે ગ્રાહક હોય છે.
- આમાં ઇન્ટરનેટની વેબ સાઇટનો ઉપયોગ કરીને વેપારી ગ્રાહકોને વસ્તુઓ અને સેવાઓનું વેચાણ કરે છે.
- કોઈ પણ ઓનલાઇન વેચાણ કરતી દુકાન ગ્રાહકોને પ્રત્યક્ષ રીત વેચાણ કરતી હોય તેનો આ પ્રકારની પદ્ધતિમાં સમાવેશ થાય છે.
- આમ તમાં કોઈ પણ મધ્યસ્થી વગર સીધું જ ગ્રાહકને વેચાણ થાય છે.

- ગ્રાહકો કોઈ પણ જગ્યાએથી કોઈ પણ સમયે પોતાની પસંદગી મુજબની વસ્તુની ખરીદીનો ઓર્ડર આપી શકે છે.
- આ પ્રક્રિયામાં ખરીદ-વેચાણ ખૂબ જ ઝડપથી અને સરળતાથી થઇ શકે છે. તેથી તે વધુ પ્રચલિત છે.
- આ પ્રક્રિયામાં વસ્તુના છૂટક વેચાણ ઉપરાંત અનેક સેવાઓ જેવી કે, ઓનલાઇન બેન્કિંગ, પરિવહન વર્ગેનો સમાવેશ થાય છે.
- E.l. t., amazon.com ઓનલાઇન બુકસ્ટોર.

□ 2. ધંધાથી ધંધો (B₂B – Business to Business) :

- આ પ્રકારની વેપારની વ્યવસ્થામાં બંને પક્ષકારો ધંધાદારી એકમો કે વ્યવસાયીઓ હોય છે.
- આમાં ઉત્પાદક અને સપ્લાયર વચ્ચે સોંદા થાય છે.
- આધુનિક હરીફાઈના સમયમાં ધંધાદારી એકમોએ પરસ્પર આધાર રાખવો પડે છે. આ પ્રકારના B₂B વ્યાપાર સહયોગને કારણે વ્યાપાર પ્રવૃત્તિઓ સરળ અને અસરકારક બને છે.

- આમાં ઉત્પાદક કે પુરવઠાકાર, વિતરક, જથ્થાબંધ વેપારી સાથે ઇ-સંબંધની સ્થાપના થાય છે.
- સંકળાયેલ વ્યવસાયીઓ વચ્ચે વધુ પારદર્શકતાને કારણે વધુ કાર્યક્ષમતા સિદ્ધ કરી શકાય છે.
- B₂Bને કારણે વેપારીઓ તેમની સામાન્ય વ્યાવસાયિક પ્રવૃત્તિઓ જેવી કે, પુરવઠાની વ્યવસ્થા, માલના સ્ટોકની યાઈની વ્યવસ્થા, ચુકવણીની વ્યવસ્થા વગેરે કાર્યક્ષમતાપૂર્વક કરી શકે છે.

➤ B₂B ને કારણે વેચાણ ખર્ચમાં કરકસર, સારી ગ્રાહક સેવા, ટેકનિકલ સ્ટાફ ખર્ચમાં ઘટાડો, સોફ્ટવેર વિતરણ ખર્ચમાં ઘટાડો વગેરે અનેક પ્રકારના લાભો પ્રાપ્ત થાય છે.

□ 3. ગ્રાહકથી ગ્રાહક (C₂C – Customer to Customer) :

➤ આ પ્રકારની વ્યવસ્થામાં વેપારની પ્રવૃત્તિ ગ્રાહકથી ગ્રાહક જોડે સંકળાયેલી છે.

➤ આમાં વેબ સાઇટ પર ઇન્ટરનેટનો ઉપયોગ કરી વેચનાર અને ખરીદનાર બંને ગ્રાહક બને છે.

- આ વ્યવસ્થામાં વેબ સાઇટ પર ગ્રાહક નોંધણી કરાવે છે અને અન્ય ગ્રાહકો સાથે સીધી જ ધંધાકીય પ્રવૃત્તિઓ કરે છે.
- આ વ્યવસ્થામાં ગ્રાહકોને કોઈ પણ મધ્યસ્થીની મદદ વગર ઓનલાઇન ખરીદ-વેચાણની સગવડ મળે છે.
- સેકન્ડ હન્ડની વસ્તુઓના વેચાણ માટે આ વ્યવસ્થા મહત્વની છે.
- ગ્રાહકે જૂનું મકાન, મોટર, સ્કૂટર વગેરે જેવી વસ્તુઓ વેચવી હોય, તો વસ્તુ હરાજુની વેબ સાઇટ પર યાદી રજૂ કરે છે

- અને અન્ય વ્યક્તિઓ તેની બોલી લગાવે છે. ઊંચી કિંમત બોલનાર વસ્તુની ખરીદી કરે છે.
- C₂Cના ઉદાહરણી તરીકે હરાજીની સાઇટ (E-Auction) છે. આ ઉપરાંત [olx.com](#), [quicker.com](#)માં વસ્તુનું વેચાણ કરનાર વસ્તુની માહિતી અને કિંમત જાહેર કરે છે અને ખરીદનાર વેચનાર સાથે વાટાધારો કરે છે અને અંતે ખરીદ-વેચાણની પ્રક્રિયા થાય છે.

□ 4. ગ્રાહકશી ધંધો (C₂ B - Customer to Business) :

- આ પ્રકારના ઇ-કોર્મર્સમાં ગ્રાહકને પરવડે અથવા તો નિશ્ચિત ઉત્પાદન કે સેવા માટે ગ્રાહક ચૂકવવાની ઇચ્�ા ધરાવતો હોય તે કિંમતે ઉત્પાદન અને સેવાની વ્યાપક શ્રેણી પસંદ કરી શકે છે.
- આ પ્રકારની વ્યવસ્થામાં સેવાઓ કે ઉત્પાદન કરતાં એકમો ઉત્પાદન કે સેવાની કિંમત અને વેચાણ શરતો દર્શાવે છે.

- આ શરતોએ ધંધાદારી ખરીદી કરી શકે છે.
- આ પદ્ધતિને કારણે ભાવતાલ નક્કી કરવામાં જતો સમય ધટી જાય છે. તેમજ ગ્રાહક અને ધંધાકીય એકમ બંનેની પરિવર્તનશીલતામાં વધારો થાય છે.
- આ પ્રક્રિયામાં ગ્રાહક ચુકવણીની શરતો નક્કી કરે છે તે શરતે ખરીદી થાય છે.

➢ ઇ-કોમર્સના કાર્યક્ષેત્રમાં ઉપર જણાવ્યા ઉપરાંત આ મુજબની
કેટલીક અન્ય વ્યવસ્થા જોવા મળે છે જેમ કે, (1) સરકારથી
વ્યવસાય G_2 B, (2) સરકારથી નાગરિક G_2 C અને (3)
સરકારથી સરકાર G_2 G વગેરે. (જ્યાં, G= Government અને
 $C = Civil$)

(3) ઓનલાઇન વ્યવહારની પ્રક્રિયાનાં સોપાનો સમજવો.

- ઓનલાઇન વ્યવહારની પ્રક્રિયાનાં સોપાન (તબક્કા)
નીચે મુજબ દર્શાવી શકાય છે
  - 1. પૂર્વ ખરીદી / વેચાણ તબક્કો :
- આ તબક્કામાં સંબંધિત ગ્રાહકોને ખરીદ વેચાણ પહેલાં જાહેરાત કરવાનો અને માહિતી પ્રાપ્તિનો સમાવેશ થાય છે.

□ 2. ખરીદ વેચાણની શરતો :

- આ તબક્કામાં વસ્તુના ભાવ નક્કી કરવાની બાબત તેમજ ખરીદ વેચાણ અંગેની શરતોનો સમાવેશ થાય છે.

□ 3. માલ - નાણાંની ચુકવણી :

- પ્રથમ અને દ્વિતીય તબક્કામાં માહિતીની લેવડ-દેવડની બાબતનો સમાવેશ થાય છે.
- જ્યારે આ તબક્કામાં વસ્તુ અને નાણાંની લેવડ-દેવડનો સમાવેશ થાય છે.

- ઇન્ટરનેટના માધ્યમની મદદથી ઓનલાઇન વ્યવહાર કરવાથી ખરીદ-વેચાણની પ્રક્રિયા ખૂબ જ ઝડપથી અને ઓળા ખર્ચે થાય છે.
- ઓનલાઇન વ્યવહારની પ્રક્રિયા ગ્રાહકની દણ્ઢાંખે નીચે મુજબ દર્શાવી શકાય :
  - (i) નોંધણી (રજિસ્ટ્રેશન) :
- ઓનલાઇન વ્યવહારમાં ગ્રાહકે ખરીદી કરતાં અગાઉ નોંધણી ફાર્મ ભરીને નોંધણી કરાવવી પડે છે.

- નોંધણી કરાવવી એટલે વેચનારને ત્યાં ઓનલાઇન ખાતું ખોલાવવું.
- ઓનલાઇન વ્યવહારમાં રજિસ્ટ્રેશન કે નોંધણી એટલે ઈ-ક્રોમ ભરવું.
- જેમાં ખાતું ખોલાવનારનું નામ, સરનામું, ફોન નંબર વગેરે કિંગતો આપવી પડે છે.
- ઓનલાઇન અંગેના વ્યવહારો કરવા પાસવર્ડ આપવામાં આવે છે.

- આ પાસવર્ડથી ખાતાને લગતી માહિતી સુરક્ષિત રહે છે. તેથી જે-તે વ્યક્તિના ખાતામાં અન્ય કોઈ વ્યક્તિ પ્રવેશ (લોગ-ઇન) થઈ શકતી નથી.
- (iii) ઓર્ડર આપવો :
- ઓનલાઇન ખરીદી કરતી વખતે જુદી જુદી વસ્તુઓને પસંદ કરીને શોપિંગ કાર્યમાં મૂકી શકાય છે.
- શોપિંગ કાર્ટ એટલે ઓનલાઇન ખરીદી કરતી વખતે ખરીદનારે પસંદ કરેલ વસ્તુઓની યાદી.

- આ શોપિંગ કાર્ડમાં ખરીદીની વસ્તુઓની યાદી તૈયાર કર્યા બાદ
નાણાં ચૂકવવાનો વિકલ્પ પસંદ કરી શકાય છે.
- (iii) નાણાં ચૂકવણી તંત્ર :
- ઓનલાઇન ખરીદીમાં વિવિધ રીતે નાણાંની ચૂકવણી કરી
શકાય છે.
- નાણાં ચૂકવણીની વિવિધ રીતો છે જેવી કે, કેશ ઓન ડિલિવરી,
ચેક, નેટ-બેન્કિંગ ટ્રાન્સફર, કેર્ડ કાર્ડ અને ડેબિટ કાર્ડ, ડિજિટલ
કેશ વગેરે.

Thanks

For watching